



KUNSKAPSUNDERLAG OM KULTURMILJÖVÄRDEN I PAJALA CENTRALORT

JENNY DAHLÉN VESTLUND
DNR NORRBOTTENS MUSEUM - 154-2013

FRAMTID
pajala



KULTUR OCH UTBILDNING
NORRBOTTENS LÄNS LANSTING





KUNSKAPSUNDERLAG OM KULTURMILJÖVÄRDEN I PAJALA CENTRALORT

Norrbottens museum genomförde hösten 2013 en kulturmiljö- och bebyggelseinventering i Pajala centralort på uppdrag av Pajala kommun med stöd från Länsstyrelsen.

Fältningsarbetet utfördes av byggnadsantikvarierna Jenny Dahlén Vestlund och Clara Nyström samt fotograf Daryoush Tahmasebi. Rapporten skrevs av Jenny Dahlén Vestlund.

Syftet med kulturmiljöanalysen är att lyfta fram, tolka och värdera de karaktärsdrag, strukturer och detaljer som är betydelsefulla för det kulturhistoriska värdet i olika delområden.

Målet med kulturmiljöanalysen är att det framtagna kunskapsunderlaget ska kunna användas i fysisk planering som stöd och grundval för att göra avvägningar och fatta besluta gällande t.ex. bevarande, exploatering och utveckling.

En kulturmiljöanalys klargör de kulturhistoriska värden som en bebyggd miljö eller landskap har. Avsikten är inte att kulturmiljöanalysen ska leda till en "död hand" över bebyggelsen, utan den ämnar snarare verka som ett verktyg för hur kulturmiljön kan bevaras, användas, utvecklas och tas tillvara för att ge en attraktiv tätort och en rik livsmiljö.

En levande, attraktiv och välbevarad kulturmiljö bidrar även till att stärka den lokala identiteten.

Pajalas tidsepoker

För att tydligare kunna urskilja och berätta om kulturmiljöerna har Pajalas utveckling indelats i fyra epoker.

Kyrkbyepoken – tiden fram till år 1940. Pajala som jordbruksbygd med skogsbruk och flottningsarbete som binäring. Bebyggelsen består av tornedalsgårdar och timrade bostadshus, kyrka, prästgård, administration och institutioner, tull, ålderdomshem, skola, apotek, post och tele, skogbrukets förvaltarbostäder mm.

Den tidiga tätorten – 1940-1955. Från att ha varit en jordbruksbygd med skogs- och flottningsarbete som binäring har byn genom förbättrad kommunikation med SJs buss och godslinje från Övertorneå, börjat utvecklas till ett samhälle med växande handel och hantverk. Centrum har ändrat karaktär från jordbruk till handel samt administration och en ny samhällsbild börjar växa fram med mellanskola, folkskola och yrkesskola (ur stadsplanen från år 1958). Det första industriområdet planeras.

Folkhemmet växer – 1956-1980. Efterkrigstidens offentliga tegelarkitektur – kommunhuset, skolan, badhuset, tingshuset med central placering speglar välfärdssamhällets utveckling och myndigheternas status i samhället, liksom Pajalas expansion på 1960-talet. Här följer också ökat behov av bostäder och flerbostadshus byggs.

Inflyttningen från byarna fortsätter – 1981-2013. Ökat behov av fler och billiga bostäder ledde till flerbostadshus och villor, främst Älvsbyhus under 1980-talet. Behovet av nya bostäder har också visat sig under den senaste delen av 1900-talet och början av 2000-talet med nya villaområden och bostadsrätter.

Kort sammanfattning av resultat

I Pajala finns välbevarade kringbyggda tornedalsgårdar fortfarande i öppet odlingslandskap längs älven. Här finns en fantastiskt ståtlig träkyrka och prästgård med Laestadiusmuseet. Här finns välbevarade egnahemskvarter och med små garage som speglar Pajalas expansion men också egnahemsrörelsen där alla skulle ha möjlighet till eget boende. Likaså finns efterkrigstidens offentliga tegelarkitektur med kommunhus, badhus samt tingshus och god arkitektur med tidstypiska detaljer.

Fyra områden innehar särskilt höga kulturhistoriska värden, dessa är: 3 Pajala kyrkby/Vittula, 5 Älvsluttningen, 1 Centrum och 2 Mikkos ängar. Det finns även kulturmiljöer och enskilda kulturhistoriskt värdefulla byggnader i andra områden.

Eventuella hot mot samtliga Pajalas kulturmiljöer är bebyggelseförtätningar i känsliga områden, bristande underhåll eller okänsliga förändringar av kulturhistorisk värdefull bebyggelse.

Kulturmiljöer och kulturhistoriska byggnader är viktig en del av översiktsplanen. Det är angeläget att bevara karaktärsbyggnader för att skapa en historisk förankring och kontinuitet i ett samhälle som präglas av förändring.

Karaktärsområden



Gamla skolan i Pajala. Laestadiusvägen 2 A.
Fotograf Edw Asp © Norrbottens museum

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Centrum, sid 3
2. Mikkos ängar, sid 8
3. Pajala kyrkby/Vittula, sid 10
4. Tallbacken/Slätterbacken, sid 15
5. Älvsluttningen, sid 17
6. Rianområdet, sid 20
7. Handelsområdet, sid 22
8. Södra kyrkbyn, sid 22
9. Mertapalo, sid 23
10. Tannvallen, sid 24
11. Östra solsidan, sid 26
12. Industriområdet, sid 27
13. Solsidan, sid 28

Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Flack topografi. Långsträckt centrum med oregelbundet gatunät med generösa gaturum. Gräsbeväxta offentliga ytor med lövträd och buskage. Oregelbundna kvartersstrukturer. Handel, offentlig och kommersiell service, kontor, bostäder, utbildning, busstation, kultur och fritid. Varierad bebyggelse i tegel eller trä samt puts i 1-2 vån med långsidor och entréer mot gatan. Världens största solur finns på torget.	Gamla folkets hus (biograf), tullhus, gamla skolan, hotell, och stationshuset tillhör kyrkbyepoken (före 1940) och den tidiga tätorten (1940-1955). Efterkrigstidens offentliga tegelarkitektur – kommunhuset, skolan, badhuset, tingshuset med central placering speglar välfärdssamhällets utveckling och myndigheternas status i samhället, liksom Pajalas expansion på 1960-talet. Här följer också ökat behov av bostäder och flerbostadshus byggs.	Kulturhistoriskt värdefulla är byggnader från kyrkbyepoken och den tidiga tätorten såsom äldre bostadshus, tullhus och gamla skolan. Likaså efterkrigstidens modernistiska offentliga tegelarkitektur med kommunhus, badhus samt tingshus. Denna tidiga kvalitetsmedvetenhet avspeglar sig särskilt i tingshuset, hotellet på Soukolovägen 2, det putsade bostads- och handelshuset på Tornedalsvägen 1 samt det gula tegelhuset på Tornedalsvägen 6, samtliga med tegeltak. Flerbostadshus från 1940-60 tal (se bildbilaga). De putsade flerbostadshusen längs Förvaltningsvägen 10 är exempel på god arkitektur med tidstypiska detaljer. I detaljnivå finns tidstypiska entréer, burspråk, dörrar, balkongräcken, fönster och neonskyltar.	Symbolbyggnader - bevara kulturhistoriskt värdefulla karaktärsbyggnader för att skapa en historisk förankring och kontinuitet. Bevara tegelarkitekturen och efterkrigstidens tidiga kvalitetsmedvetenhet som speglar Pajalas utveckling och expansion på 1950- 1960-talet. Välfärdssamhällets tegelbyggnader har ett stort symbolvärde. Visa varsamhet för tidstypiska entréer, burspråk, dörrar, balkongräcken, fönster och neonskyltar. Förvanskade och tilläggsisolerade byggnader kan byggas om/till och förändras utan att kulturhistoriska värden hotas. De öppna platser som finns har en kort historisk kontext och kan utvecklas utan att kulturhistoriska värden skadas.



Tomas Johansson © Fjellfotografen 20100908_TOJ8564



Varierad bebyggelse i tegel eller trä samt puts i 1-2 vån med långsidor och entréer mot gatan.



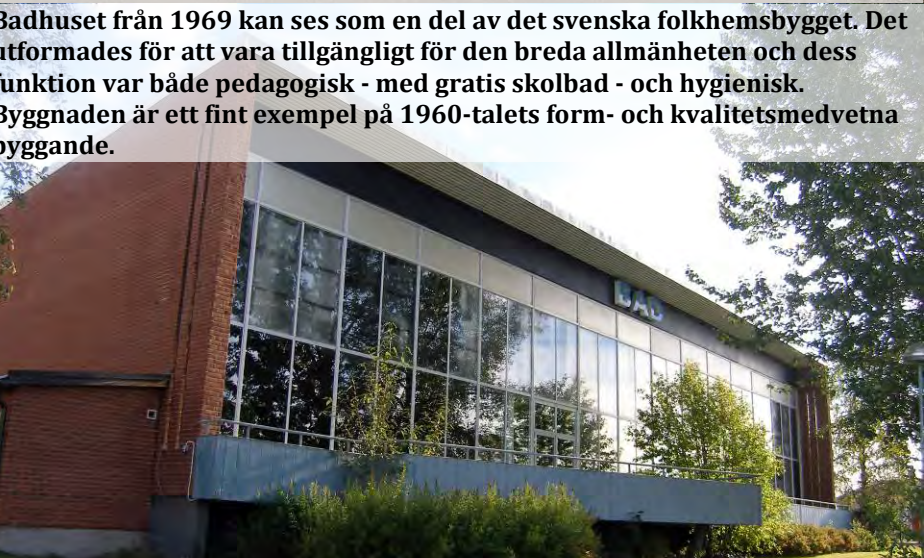
Generösa gaturum



Den öppna platsen vid badhuset och kommunhuset.



Tegelornamentik på kommunhuset.



Badhuset från 1969 kan ses som en del av det svenska folkhemsbygget. Det utformades för att vara tillgängligt för den breda allmänheten och dess funktion var både pedagogisk - med gratis skolbad - och hygienisk. Byggnaden är ett fint exempel på 1960-talets form- och kvalitetsmedvetna byggande.



Det putsade bostads- och handelshuset på Tornedalsvägen 1 är välbevarat med tidstypiska detaljer.



KARAKTÄRSOMRÅDE 1: CENTRUM

Om annat ej anges: Foto Daryoush Tahmasebi och Jenny Dahlén Vestlund, Norrbottens museum



Det gula och bruna huset på Soukolovägen 2B-G är påminner om en typisk konsumbyggnad från 1970-talet.



Hotellet på Soukolovägen 2 har många välbevarade byggnadsdetaljer såsom entréer, balkonger, burspråk osv.



På torget står världens största solur, foto © Pajala kommun.



Vy från kommunhuset. Foto © Pajala kommun.



De gamla neonskyltarna i centrum är ett lysande kulturarv och är bevarandevärda.





Tingshuset är ett utmärkt exempel på den tidiga efterkrigstidens offentliga tegelarkitektur.



Byggnaden är en av ett antal tingshus som uppfördes i Norrbotten runt 1950 och paradplatsen i centrala Pajala vittnar om myndigheternas status i samhället. Det samma gör byggnadens omsorgsfulla utformning och de dyrbara materialen.



Tingshuset är en enhetlig byggnad, uppförd och inredd i gedigna material som tegel, kalksten och ek.



Den äldsta delen av Pajala centralsskola är en tidstypisk och välbevarad byggnad i gult tegel. Byggnaden uppfördes troligen kring 1950-talet.



Konsumbyggnad i tegel.



De putsade flerbostadshusen längs Förvaltningsvägen 10 är exempel på god arkitektur med tidstypiska detaljer. 1950- 1960-tal.



Flerbostadshus på Garvaregatan i tegel i miljonprogrammets anda med enkla detaljer, 1960-1970-tal.



Elementbyggt lamellhus på Garvaregatan, ca 1970-tal med tidsenliga fönster och balkongfronter i slät plåt med ramverk i smide.

KARAKTÄRSOMRÅDE 1: CENTRUM

Om annat ej anges: Foto Daryoush Tahmasebi och Jenny Dahlén Vestlund, Norrbottens museum



Visa varsamhet för tidstypiska entréer, dörrar, balkongräcken. Det är detaljerna som gör huset!



Den 21 januari 1940 fällde ryssarna av misstag 48 sprängbomber och 100-talet brandbomber över delar av Pajala. En av bomberna föll rakt genom gamla skolan till källaren, men exploderade inte. Ingen människa dog men några hus brann ner och delar av kyrkogården förstördes.



Det är viktigt att bevara karaktärsbyggnader för att skapa en historisk förankring och kontinuitet i ett samhälle som präglas av förändring.



Kulturhistoriskt värdefulla är byggnader från kyrkbyepoken och den tidiga tätorten såsom äldre bostadshus, tullhus och gamla skolan. Här gamla tullhuset på Kirunavägen 18.



Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Lätt kuperad ängs- och åkermark med smala grusvägar. Tre gårdar med uthus placerade så att de bildar en tresidig gård kring ett gårdstun. Bostadshusen är troligtvis uppförda mellan sent 1800-tal till 1950-tal. Aitta, ladugårdar och övriga jordbruksbyggnader är främst samlade kring Mikkoväg 9.	Området vittnar om det gamla Pajala som jordbruksbygd med skogsbruk och flottningsarbete som binäring. Byggnaderna är tätt placerade för att skapa mer åkerareal.	Att Pajalas tidiga historia som jordbruksbygd fortfarande är synligt i centrum är viktigt. Det skapar en historisk förankring för Pajalaborna. Den äldre tornedalsgården på Mikkoväg 5 tillsammans med de jordbruksbyggnader som finns på ängarna är kulturhistoriskt värdefulla.	Bevarande/varsamhet för de äldre byggnaderna och gårdsbilden på Mikkoväg 5 och 9. Mikkos ängar ligger som en oas i centrala Pajala och den öppna ytan bör bevaras.





Området vittnar om det gamla Pajala som jordbruksbygd med skogsbruk och flottningsarbete som binäring.



Aitta med lätt vasformade väggar - ett byggnadsskick som är unikt för Tornedalen i Sverige.



Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningsätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Flack topografi med undantag av delvis skarpa sluttningarna ned mot älven. Vägar ofta placerade vinkelrätt mot älven, med huvudgator längs med älven. Långsträckta delvis oregelbundna kvarter. Bebyggelsen består främst av enfamiljshus från 1800-tal fram till idag med varierande färgsättning. Här finns ett grönskande egnahemsområden med trädgårdsstadsstruktur och tydligare kvartersindelning. Historisk miljö med kyrkan, prästgård och Laestadiusmuseet.	Det nya och det gamla Pajala blandas - från kyrkbyepoken fram till idag. Den äldre bebyggelsen är främst lokaliserad till Laestadiusvägen och utmed älven. Kringbyggda Tornedalsgårdar är placerade med långsidan mot älven som var dåtidens transportled, detta visar på älvens ursprungliga betydelse. Ståndsmässiga byggnader är placerade närmare kyrkan, och utmed älven. Egnahemsområdena speglar Pajalas expansion och välfärdssamhället där alla skulle ha möjlighet till egen bostad.	Laestadiusfastigheten, kyrkomiljön, tornedalsgårdar med tillhörande gårdshus, lador och aittor är kyrkbyepokens viktigaste kulturhistoriskt värdefulla byggnader. 1940- 1960-tals egnahemskvarter och egnahemshus med små garage och välbevarade tidstypiska byggnadsdetaljer såsom fönster, dörrar, trappräcken, skärmtak, färgsättning bildar en kulturhistorisk värdefull miljö tillsammans med grönskan.	Laestadiuspörtet och prästgården är utpekade i Norrbottens kulturmiljöprogram och har ett högt kulturhistoriskt värde och bör skyddas i plan samt äga samma buffertzon som idag. Likaså är miljön kring kyrkan känslig och tål inte exploatering. Bevarande och varsamhet mot kyrkbyepokens kvarvarande bebyggelse. Iakta varsamhet vid bygglovsfrågor för utpekade egnahemskvarter samt enstaka hus – volymer, garage, arkitektoniska och tidstypiska detaljer.



Pajala. Fotograf: Edw Asp.
© Norrbottens museum
1985:797



"Parti från Pajala" - Utsikt från Pajala kyrka över byn år 1935. Det fjärde huset med vit gavel är prästgården.
Fotograf: Hilda Andersson Hammarström. © Norrbottens museum 1987:66.

Pajala kyrkoby. Fotograf: Edw Asp.
© Norrbottens museum





Kyrkan har en dominerande ställning i landskapsbilden



Pajala kyrka byggdes 1797 som brukskyrka vid Kengis bruk, men flyttades till Pajala 1869-71, när bruksrörelsen började avvecklas. Här omgestaltades kyrkan enligt Ludvig Hedins ritningar vilket innebar att en korsarm och ett torn byggdes till på södra långsidan. Kyrkan fick en T-formad plan med koret i norr, vapenhuset flyttades till tornet och sakristian förlades bakom koret, i det gamla vapenhuset. Den tillbyggda korsarmen omvandlades på så sätt till långhus.



Laestadiuspörtet och museet i den gamla prästgården berättar om Lars Levi Laestadius liv. Kulturmiljön från 1860-talet ingår i Norrbottens kulturmiljöprogram och har ett högt kulturhistoriskt värde. Här ligger också Laestadiusparken där en byst rests till minne av Lars Levi Laestadius. Platsen är ett välbesökt besöksmål

KARAKTÄRSOMRÅDE 3: PAJALA KYRKBY/VITTULA

Foto Daryoush Tahmasebi och Jenny Dahlén Vestlund, Norrbottens museum



Det äldre byggnadsskicket i Norrbotten kännetecknas av den nordsvenska gården, i en fyrkant låg mangårdsbyggnad, ladugård, stall och bodar samt andra mindre uthus. I Pajala finns än idag bevarade drag av den gamla kringbyggda gården som nu ofta är tresidig. Strandvägen 51.



Aittor och lador längs älven speglar kyrkbyepoken och är ett värdefullt inslag i kulturmiljön.



Timrat bostadshus från kyrkbyepoken och 1800-talet på Kronobodsgatan 3.



Tornedalsgårdar har ofta extra dekor på knutar, foder och takkanter med influenser från Ryskt byggnadsskick förmedlat över Finland.



Gamla folkets hus och senare biograf på Kronobodsgatan 6.



Ett intressant bostadshus på Laestadiusvägen 10 från kyrkbyepoken.



Tornedalsgård på Laestadiusvägen 27.



Vy från strandvägen.



Kulturhistoriskt värdefulla är de egnahemskvarter och enskilda hus som speglar Pajalas expansion och egnahemsrörelsen där alla skulle ha möjlighet till eget boende.



De flesta egnahemshus har tillhörande små garage.



Tidstypisk och välbevarad 1940- eller 1950-tals villa med garage på Vuopioatan 5.



Välbevarade tidstypiska byggnadsdetaljer är viktiga för helhetsintrycket.



1940- och 1950-tals villorna ligger på rad längs med Laestadiusvägen.
Dessa ligger nära gaturummet med entréerna mot gården.



Tidstypisk och välbevarad tegelvilla från 1960-talet med gedigen entré med spårad teakdörr och sidoljusparti.



Slätputsad villa i funktionalistisk stil - en av länets bäst bevarade funkisvillor och det enda exemplaret i Pajala.
Laestadiusvägen 41.



Vy mot Brovägen.

Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningsätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Flack eller lätt sluttande topografi. Enfamiljshus eller flerbostadshus i två våningar, Karaktäriseras av bebyggelseområden med enplansvillor eller flerbostadshus i två våningar mellan 1980-tal och 2010-tal. Några enstaka gårdar från kyrkbyepoken finns bevarade i området.	Området speglar den ökade inflyttningen från byar i kommunen till Pajala från 1970-tal och framåt. Ökat behov av fler och billiga bostäder ledde till flerbostadshus och villor, främst Älvsbyhus under 1980-talet. Behovet av nya bostäder har också visat sig under den senaste delen av 1900-talet och början av 2000-talet med nya villaområden och bostadsrätter.	Enskilda äldre byggnader med tillhörande gårdshus som speglar Pajalas kyrkbyepok före 1940.	Bevarande av kyrkbyepokens gårdar (före 1940) samt enstaka 1940-tals villor med tidstypiska detaljer. Området har en blandad struktur vilket öppnar upp för framtida utveckling Möjlighet till förtätning finns eftersom miljön inte är känslig för nyexploatering.



Till vänster ett timrat bostadshus från kyrkbyepoken, 1800-tal, Rotegången 9. Till höger en 1940-tals villa med tidstypiska byggnadsdetaljer, fönster och dörr. Kirunavägen 75. Båda välbevarade och kulturhistoriskt värdefulla.

Trebyggd gård på Kirunavägen 117 från kyrkbyepoken (före 1940).



Tornedalsgården på Kirunavägen 59 med mangårdsbyggnad och uthuslänga mitt emot varandra.

Tornedalsgården och gårdsbilden är välbevarad med ett högt kulturhistoriskt värde. Kirunavägen 59.



Aitta med vasformade väggar - ett byggnadsskick som är unikt för Tornedalen i Sverige. Kirunavägen 59.



På Kvarnvägen/Slåttervägen ligger flerbostadshus i rosa kulörer från senare delen av 1900-talet.



Villaområdet på Kvarn- Korn-, Slåtter- och Rågvägen består av tidstypiska enplansvillor ifrån 1980-talet och framåt. Dessa är placerade en bit in på tomten med huvudentrén mot gatan och målade i olika kulörer.



Vy från kvarnvägen mot Älvslutningen. Ett nybyggt flerbostadshus (2013) i en våning ligger som en mur längs Kirunavägen.



Kirunavägen 49, en långsträckt plåtinklädd byggnad inrymmer flera företag.

Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Kirunavägen löper parallellt med älven, smala grusvägar som ligger vinkelrätt mot älven leder ner till tornedalsgårdarna. Öppna fält som sluttar ned mot älven. I området finns bostäder, vårdcentral samt jordbruksfastigheter. Bebyggelsen består främst av enfamiljshus placerade utmed Kirunavägen eller kringbyggda timrade Tornedalsgårdar jämte älven. Här finns också lador utspridda över fälten. Gräsytorna på tomterna övergår ofta utan tydliga gränser i nästa tomt eller ut mot en anslutande ängs-åkermark.	Här uppvisas landskapets inre logik med den ursprungligaste bebyggelsen vid älven/transportleden, bördiga odlingsmarker precis under den högsta kustlinjen och frostländigt höjdläge tillika gynnsamt mikroklimat för gårdsbildning. Strandradbyn utvecklades succesivt där varje hemman hade älvskontakt. Tornedalsbyarna blev pga. ägostrukturen i regel undantagna från storskiftet. I Tornedalen förblev bystrukturen i stort sett oförändrad under 1800-talet. Därav är troligt att de äldsta gårdarna står på ursprunglig plats. Området vittnar om det gamla Pajala som jordbruksbygd med skogsbruk och flottningsarbete som binäring.	Området innehar mycket höga kulturhistoriska värden. Tornedalsgårdarna med sina gårdsbyggnader från kyrkbyepoken är ett omistligt kulturarv i Pajala. Gårdarna ligger fortfarande i det öppna odlingslandskapet och jordbrukets lador står ännu kvar. Även bostadshus från kyrkbyepoken har stora kulturhistoriska värden. Ekonomibyggnader som bodar, aittor och lador är värdefulla inslag i odlingslandskapet.	Bevarande/varsamhet samt utökad bygglovsplikt bör gälla för Tornedalsgårdarna och deras gårdsbyggnader, samt för kyrkbyepokens bostadshus och uthus. Området utgör delvis en mycket känslig miljö. De bevarade tornedalsgårdarna behöver ha en buffertzon för att den historiska kontexten ska kunna utläsas. De öppna fälten bör därför ej bebyggas. Möjlighet finns till exploatering i början och slutet av det långsträckta området. Samt dessutom en restriktiv förtätning jämte Kirunavägen. Eventuell nybyggnation bör anpassas till ursprunglig, och befintlig bebyggelse jämte Kirunavägen, vad gäller läge, orientering, volym, takform, kulör osv. Vid nybyggnation samt förändring av kyrkbyepokens hus bör antikvarisk expertis rådfrågas.



Den äldsta bebyggelsen i Pajala lokaliserades längs älven/vattenvägen och utgör idag de bevarade tornedalsgårdarna i området. Panoramabilden visar Kirunavägen 46 (gula huset) och 50 (till höger i bild).



Närheten till älven är tydlig och den historiska kommunikationsleden.



Kirunavägen 64



Mangårdar som ligger parallellt med älv och landsväg är vanligen yngre eller står på ny plats efter flyttning t.ex. i samband med laga skiftet.

KARAKTÄRSOMRÅDE 5: ÄLVSLUTTNINGEN

Foto Daryoush Tahmasebi och Jenny Dahln Vestlund, Norrbottens museum



Det äldre byggnadsskicket i Norrbotten kännetecknas av den nordsvenska gården, i en fyrkant låg mangårdsbyggnad, ladugård, stall och bodar samt andra mindre uthus. I Tornedalen och Pajala finns än idag bevarade drag av den gamla kringbyggda gården. Här låg bastu, smedja och aittan på behörigt avstånd pga. brandrisken.



Hotet mot Älvsluttningens kulturmiljöer är bebyggelseförtätningar i känsliga områden, bristande underhåll eller okänsliga förändringar av kulturhistorisk värdefull bebyggelse. Här Kirunavägen 64.



Kirunavägen 106



Gammalt möter nytt – Kirunavägen gränsar av Älvsluttningen från Tallbacken/Slätterbacken. Byggnader jämte den karaktäriseras av traditionell utformning.



Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Flack topografi med mycket skog. I området finns bostäder, vattenverk, brandstation, återvinningscentral Pajala IF med elljusspår. I området bedrivs även renskötsel. Två större kvarter med oregelbunden kvartersstruktur samt bostadsbebyggelse belagd längs med Soukolov- och Odonvägen. Främst Bostadsområden med blandad villabebyggelse samt flerbostadshus från 60-talet, men även enstaka hus från kyrkbyepoken finns.	Kyrkbyepokens byggnader är placerade längs den gamla landsvägen (Soukolov- och Odonvägen) medan villabebyggelsen från 1950-talet och framåt är ordnade i kvartersstruktur. Området speglar den ökade inflyttningen från byar i kommunen till Pajala från 1960-tal och framåt och det ökade behovet av bostäder. Rennäringen är en av de gamla basnäringarna i Pajala.	Kulturhistoriska värdebärare är de fåtal äldre hus och uthus från kyrkbyepoken. Likaså flerbostadshus i tegel längs ladugårdsvägen från 1960-talet i sammanhållen miljö som är ett gott exempel på folkhemsepokens flerbostadshus. Rennäringen är ett levande kulturarv, det är kulturhistoriskt värdefullt att basnäringen bedrivs nära Pajala centralort. Gamla landsvägen, Soukolavägen från 1860-talet är värdebärande som historisk kommunikationsled.	Bevara tegelarkitekturen som speglar Pajalas utveckling och expansion på 1950- 1960-talet. Visa varsamhet för tidstypiska entréer, dörrar, balkongräcken och fönster. Bevarande/varsamhet av kyrkbyepokens byggnader. Rennäringen behöver en buffertzona. Möjlighet till exploatering intill redan bebyggda områden.



Tegelarkitektur i sammanhållen miljö som är ett gott exempel på folkhemsepokens flerbostadshus, Ladugårdsvägen 1 och 3.



Originaldörr och garageport ca 1960-tal, ladugårdsvägen 1.



Tidstypiska radhuslängor, 1960-1970-tal, Ladugårdsvägen 8, 10, och 12.

KARAKTÄRSOMRÅDE 6: RIANOMRÅDET

Foto Daryoush Tahmasebi och Jenny Dahlén Vestlund, Norrbottens museum



Denna villa på Odonvägen 7 i tegel och puts har getts en omsorgsfull arkitektonisk utformning.



De får kvarvarande byggnaderna från kyrkbyepokens är lokaliserade längs den gamla landsvägen, här Odonvägen 15.



Rovgränd 1 är likt Odonvägen 15 en välbevarad gårdsmiljö med högt kulturhistoriskt värde som minne av det gamla Pajala.



Tidstypisk enplansvilla från 1980-talet.



Timrad lada med vasformade väggar och rengärde.



I området finns många bostadshus i olika åldrar, här en tidstypisk 1950-tals villa.



Rennäringen är ett levande kulturarv.

KARAKTÄRSOMRÅDE 7: HANDELSOMRÅDET

Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Flack topografi. Industribyggnader, värmeverk samt handel. Stora byggnader av industrikarakär placerade längs vägen 392 som är en av huvudinfarterna till Pajala.	Området speglar behovet av ökad handel och industri i Pajala. Handeln utlokaliseras från centrumkärnan i och med bilens ökade betydelse.	Kulturhistoriska värden saknas (år 2013).	Stora exploaterings möjligheter Stora möjligheter finns att skapa mer tilltalande entréer till samhället.



KARAKTÄRSOMRÅDE 8: SÖDRA KYRKBYN

Foto Daryoush Tahmasebi, Norrbottens museum

Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Flackt område med mycket skog och en del betesmarker. Obebyggt.	Oförvanskat naturområde.	Kulturhistoriska värden saknas (år 2013).	Stora exploateringsmöjligheter.



Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Flack topografi med mycket skog. Bostäder, ridanläggning, fiskaffär, bilskrot samt jordbruk. Bebyggelse lokaliserad främst till längs väg 99 och utgörs av småskalig villabebyggelse. Villaområde finns med oregelbunden kvartersstruktur och skogstomter.	Området ligger separerat från centrum och kan närmast beskrivas som en "förort" till Pajala.	Området har ett lågt kulturhistoriskt värde.	Området har en blandad struktur vilket öppnar upp för framtida utveckling och exploatering.



Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Blandad topografi med flack mark, öppna ängsmarker, skog och dalgång. Smalare grusvägar ringlar fram över området. En hängbro finns över Tannaniemi Boende, campingområde, rekreation, turism och hästhållning. Bebyggelsen är mestadels gles och består främst av enfamiljshus, jordbruksgårdar, enstaka äldre bebyggelse, hus för campingändamål samt rekreation.	Området har en blandad funktion och tydlig utveckling över tid. Från jordbruksbygd till villabebyggelse och folkdanspark, till camping och rekreation.	Kulturhistoriskt värdefull är den bevarade tornedalsgården på Tannavägen 37. Tornedalsgårdarna med sina gårdsbyggnader från kyrkbyepoken är ett omistligt kulturarv i Pajala. Minnet av folkparksepoken. De öppna fälten som ger utblick mot bron är värdebärande.	Bevarande/varsamhet samt utökad bygglovsplikt bör gälla för Tornedalsgården och gårdsbyggnaderna på Tannavägen 37. Bevarande av den charmiga gula biljettkuren intill Tannavägen 51 som ett minne av folkparksepoken. De öppna fälten ger en förståelse för jordbruksepoken vilka har stora skönhetsvärden och är värdebärande. Dessa framhäver bron och entrén mot samhället. Det öppna landskapet bör bevaras och utblickarna mot bron. I övrigt är viss förtätning är möjlig.



Vy mot Tannavallen från bron.



Tornedalsgården och gårdsbyggnaderna på Tannavägen 37 har ett högt kulturhistoriskt värde.



Tannavägen 37 – Tornedalsgårdarna med sina gårdsbyggnader är ett omistligt kulturarv i Pajala.



Skolträdgårdsarbete i Pajala 1953. Fotograf: Erik Lundemark. ©Norrbottens museum Acc nr: 1978:987. Bilden är tagen i området.



De öppna fälten ger en förståelse för jordbruksepoken vilka har stora skönhetsvärden och är värdebärande.



360 graders panorama över rekreationsområdet, de gamla timmerstugorna är flyttade till platsen och utgör ett fint inslag i området.



Den gula biljettkuren intill Tannavägen 51 står som ett minne över folkparksepoken under mitten av 1900-talet.



Campingstugor



Vy mot Tannavallen från bron.

Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Flack topografi förutom sluttningen ned mot älven. Mycket skog. Områdets funktion utgörs av bostäder. Bebyggelsen består främst av villabebyggelse från 1980-talet och framåt. Dessa är glest placerade, enskilda eller i mindre grupper.	Området speglar ett behov av villabebyggelse placerade en bit ifrån centrum.	Området saknar kulturhistoriskt värde förutom ett fåtal äldre byggnader med låga kulturhistoriska värden.	Goda möjligheter till framtida exploatering och utveckling.



Det sena 1900-talet och 2000-talets villaarkitektur - enplansvillor med generös bostadsyta.



En fin gårdsmiljö från ca mitten av 1900-talet intill brofästet, längs väg 403, hus nr 2.

Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Flack topografi med mycket skog och en del åkrar. Industriområde och skogsområde. Bebyggelsen består av större yngre industribyggnader oregelbundet placerade på en öppen plats.	Området speglar skogsbrukets betydelse i Pajala och en växande industri.	Området saknar kulturhistoriskt värdefulla byggnader (år 2013), dock är det av värde att en av Pajalas ursprungliga basnäringar, skogsbruket, fortfarande bedrivs i centralorten.	Stor möjlighet till expolatering och utveckling.



Beskrivning	Analys	Kulturhistoriska värdebärare	Förhållningssätt till de kulturhistoriska värdena i framtida planering och utveckling
Marken sluttar svagt med delvis branta sluttningar ned mot älven. Mot älven öppnar landskapet upp sig i öppna fält. Längre upp finns tallskog och barrskog. Smala skogsvägar leder upp från fastigheterna till Åretruntbostäder, fritid och jordbruk. Bebyggelsen är gles och ofta placerad med utsikt över älven. Fritidshusen blandas med äldre byggnader och tornedalsgårdar med fronten mot älven och tillhörande gårdshus.	Den äldsta bebyggelsen i Pajala lokaliserades längs älven/vattenvägen och utgör idag de bevarade tornedalsgårdarna i området. Området vittnar om det gamla Pajala som jordbruksbygd med skogsbruk och flottningsarbete som binäring. Här syns också det ökade behovet av fritidshusbebyggelse under den senare delen av 1900-talet.	Kulturhistoriska värdebärare är tornedalsgårdar med gårdsbyggnader och enstaka äldre gårdar som minne av det gamla Pajala och kyrkbyepoken (före 1940). Det öppna odlingslandskapet har likaså ett kulturhistoriskt värde. Området är väl synligt från andra sidan älven och kopplingen mellan Älvsluttningen och Solsidan är tydlig.	Bevarande/varsamhet samt utökad bygglovsplikt bör gälla för Tornedalsgårdarna och deras gårdsbyggnader, samt för kyrkbyepokens bostadhus och uthus. De öppna fälten är likt karaktärsområde 5 Älvsluttningen känsliga för exploatering och ny bebyggelse bör passa ihop med befintlig äldre bebyggelse vad gäller volym, takform, läge, orientering, kulör, osv.



Solsidan sedd från Pajala kyrkby/Vittula.



En välbevarad gårdsmiljö med timrade byggnader från kyrkbyepoken (före 1940).



Aitta med vasformade väggar. Smala skogsvägar leder upp från fastigheterna till vägen.



Denna tornedalsgård ligger väl synlig i kulturlandskapet.



Kyrkbyepokens gårdsbyggnader och uthus är liksom bostadshusen viktiga att bevara.



I området finns många fritidshus som ibland ligger blandade med åretruntbebyggelse.



KUNSKAPSUNDERLAG OM KULTURMILJÖVÄRDEN I PAJALA CENTRALORT

JENNY DAHLÉN VESTLUND
2013

FRAMTID
pajala

